

ל. שאַפֿיראַ

ווייסע חלה

א.

אַ מאָל האָט אַ שכן מיט אַ שווערן שטיין איבערגעבראַכן ביי אַ גאַסנהונט אַ פֿוס, און אַז וואָס האָט דערזען דעם שאַרפֿן שפיץ פֿון ביין, וואָס האָט זיך דורכגעשניטן דורך די פֿעל, האָט ער געוויינט. און געוויינט האָט ער אַזוי: עס האָט ביי אים גערינען פֿון די אויגן, פֿון מויל, פֿון דער נאָז, דער ווייסער פֿלאַקסענער קאַפּ אויפֿן קורצן האַלדז איז אַריין נאָך טיפֿער צווישן די אַקסלען, דאָס גאַנצע פנים איז געוואָרן אויסגעקרימט און איינגעשרומפֿן, און קיין קול האָט מען פֿון אים ניט געהערט. – ער איז דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָר זיבן.

שפּעטער האָט ער שוין נישט געוויינט. אַלע אין הויז האָבן געטרונקן, זיך געשלאָגן מיט די שכנים, געשלאָגן איינער דעם צווייטן, די ווייבער, דאָס פֿערד, די קו, און מאַנכמאָל, אין גאַנץ גרויסן כּעס, געשלאָגן זיך אַליין – מיט די קעפּ אָן וואַנט. מ'האָט געהאַט אַ קליין שטיקל פֿעלד פֿאַר אַ גרויסע פֿאַמיליע, געהאָדעוועט שווער און אומגעלומפּערט, און געוויינט אַלע אין כאַטע – מענער, פֿרויען און קינדער געשלאָפֿן צוזאַמען אויף דער ערד. דאָס דאָרף איז געווען אַ קליינס און אַן אַרעמס און ווייטלעך פֿון אַ שטעטל, און דאָס שטעטל, ווהיין מ'פֿלעגט אַ מאָל פֿאַרן אויפֿן יריד, האָט אויסגעזען גרויס און רייך אין וואָסיאָס אויגן.

אין שטעטל זענען געווען "יידן" – אַזעלכע מענטשן וואָס טראָגן מאָדנע מלבושים, זיצן אין קראָמען, עסן ווייסע חלה, און האָבן פֿאַרקויפֿט קריסטוסן. דער לעצטער פונקט איז געווען אַ ביסל נישט קלאָר: ווער איז דער דאָזיקער קריסטוס, און צו וואָס האָבן זיי אים פֿאַרקויפֿט, און ווער און צו וואָס האָט אים געקויפֿט, און וויפֿל האָבן זיי פֿאַר אים גענומען – די גאַנצע זאַך איז געווען ווי אין אַ נעבל. ווייסע חלה, ווידער, האָט ער אַליין אַ פֿאַר מאָל געזען, מיט די

אייגענע אויגן, נאך מער – ער האט אַ מאַל אַוועקגעגנבֿעט אַ שטיקל און אויפֿגעגעסן, און דערנאָך געשטאַנען אַ צײַט און זיך צוגעהערט צו זיך אליין, מיט אַן אויסדרוק פֿון דערוואַרטונג און צווייפֿל אויף זײַן פנים. ער האט גאַרנישט פֿאַרשטאַנען, נאָר דער רעספּעקט פֿאַר דער ווײַסער חלה איז אים פֿאַרבליבן.

אים האט געפֿעלט אַ האַלבער ווערשאַק צו דער הויך, פֿון דעסטוועגן האט מען אים צוגענומען, פֿאַר זײַנע ברייטע אַ ביסל געהויקערטע אַקסלען און קורצן דיקן האַלדז, וואָס האָבן זיך געפאַסט צו זײַן פֿאַמיליענאַמען – ביק. דאָ האט מען ווידער געשלאָגן – דער סטאַרשי, דער פֿעלדוועבל, די אַפֿיצירן, די סאַלדאַטן צווישן זיך – אַלע. דערלערנען די "סלזשבע" איז געווען אוממעגלעך: ער האט נישט פֿאַרשטאַנען און נישט געדענקט. קיין גרויסער בעל-דברן איז ער אויך ניט געווען, און פֿלעגט עס אים שטאַרק צושפּאַרן עפעס צו זאָגן, האט ער ערשט ניט געקאַנט אַרויסברענגען קיין קלאַנג, נאָר זײַן פנים פֿלעגט ווערן זייער אַנגעשטרענגט און דער נידעריקער שטערן געקנייטשט. נישט מער, קאַשע און באַרשט האט מען דאָ געגעבן גענוג. געוועזן דאָ אויך עטלעכע יידן, פֿון די דאָזיקע וואָס האָבן פֿאַרקויפֿט קריסטוסן, נאָר אין די זעלנערישע קליידער און אָן דער ווײַסער חלה, האָבן זיי אויסגעזען כמעט ווי אַלע מענטשן.

ב.

מ'איז געפֿאַרן אויף באַנען, געגאַנגען צו-פֿוס, ווידער געפֿאַרן און ווידער געגאַנגען, געשטאַנען אויף לאַגער אין פֿעלד אָדער געווען איינקוואַרטירט אין עפעס פֿרעמדע הייזער – אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז בײַ וואַסילן אין קאַפּ האט זיך אלץ איבערגעמישט. ער האט שוין נישט געדענקט ווען דאָס אלץ האט זיך אַנגעהויבן, וווּ ער איז געווען און ווער ער איז געווען איידער עס האט זיך אַנגעהויבן, אַזוי ווי ער וואָלט אַלע מאַל געגאַנגען פֿון שטאָט צו שטאָט צווישן צען-און הונדערט-טויזנטער סאַלדאַטן, אין פֿרעמדע ערטער מיט מאַדנע מענטשן וואָס רעדן אַזוי, אַז ס'איז נישט צו פֿאַרשטיין און קוקן דערשראָקן אָדער ברוגז. קיין באַזונדער נייעס איז, דאָכט זיך, נישט געשען, נישט מער, דאָס שלאָגן זיך איז געוואָרן דער תּוך פֿון לעבן: געשלאָגן האָבן זיך אַלע, און געשלאָגן האט מען זיך נישט אַזוי זיך, נאָר אויף בלוט און טויט – מ'האט געשאָסן, געהאַקט מענטשן אויף

שטיקלעך, געשטאָכן, אַפֿילו געביסן מיט די ציינער צייטענווייז. ער אַליין האָט געשלאָגן, און וואָס ווייטער פֿאַרביסענער, און וואָס ווייטער מיט מער הנאה. דאָס עסן איז איצט געקומען נישט רעגלמעסיק, געשלאָפֿן האָט מען ווייניק, געגאַנגען און געשלאָגן זיך אַ סך – און דאָס אלץ האָט אים שטאַרק צעטרייסלט. אַלע מאָל האָט זיך אים עפעס געוואָלט, אַלע מאָל האָט ער עפעס געפֿילט, און אַז אים האָט שטאַרק צוגעשפּאַרט, האָט ער געברילט ווי אַ גערייצטער הונט, ווייל זאָגן וואָס ער וויל האָט ער נישט געקאַנט.

דאָס לאַנד אַרום איז געוואָרן אלץ העכער און העכער, קייטן ריזיקע בערג האָבן עס געשניטן אין אַלע זייטן, און דער ווינטער האָט געהערשט איבער זיי ביטער און פֿאַרביסן. מ'איז געקראָכן ביז די קני דורך טאָלן פֿול מיט טרוקענעם, קערנדיקן שניי, און אייזקאלטע ווינטן זענען ווי ריבייזנס געגאַנגען איבערן פנים און די הענט, נאָר די אַפֿיצירן זענען געווען מונטער און אַביסל גוטמוטיקער ווי שטענדיק און האָבן גערעדט וועגן נצחונות; און עסן, הגם נישט אַלע מאָל אין דער צייט, האָט מען געגעבן גענוג. ביי די נעכט האָט מען מאַנכמאָל דערלויבט פֿאַנאַנדערצולייגן פֿייערן אויפֿן שניי, און דאָן זענען מאַנסטער-שאַטנס רוישלאָז אַרומגעלאָפֿן צווישן די בערג, און סאָלדאָטן האָבן געזונגען לידער, און וואַסיל האָט אויך געוואָלט זינגען – און האָט געברילט. געשלאָפֿן איז מען ווי געהרגעטע, אָן שרעק און חלומות, און מיטן טאָג האָבן די בערג ווידער און ווידער געענטפֿערט פֿון ערגעץ אויפֿן דונער פֿון די קאַנאַנען, און מענטשן האָבן ווידער געקלעטערט אַרויף און אַרויף.

ג.

אַ קוריער אויף אַ פֿערד איז ווי אַ ווילדער דורכגעפֿלויגן דעם לאַגער; אַן אַפֿטיילונג קאַוואַלעריע, וואָס איז געווען אַוועק פֿאַרויס, איז פֿלוצים אָנגעלאָפֿן צוריק און זיך פֿאַרנומען אָן אַ זייט; צוויי באַטאָריען זענען איבערגערוקט געוואָרן פֿון לינקס אויף רעכטס. די אַרומיקע בערג האָבן זיך אויפֿגעשפּאַלטן ווי פֿריש-געפֿענטע ווילקאַנען, און אַ מבול פֿון פֿייער, בליי און אייזן איז אַראָפּגעקומען אויף דער וועלט.

דאָס האָט געדויערט לאַנג. פּיאָטר קודלע איז צעריסן געוואָרן אויף שטיקער, דער שיינער קריווענקאָ, דער "זאַפּיעוואַלאָ" פֿון דער ראָטע, איז געליגן מיטן פנים אַראָפּ אין אַ קאַלעזשע בלוט, דער פאַרוטשיק סאַמאַוו, דער וואָס מיטן ווייבערשן פנימל, האָט פֿאַרלוירן אַ פֿוס, און ביים ריז ניימאַן, דאָס שטרויהאַריקן עסט, האָט עס אַראָפּגעריסן דאָס גאַנצע געזיכט. געהרגעט געוואָרן דער געשטופלטער גאַורילאַוו. געהרגעט געוואָרן פֿון איין גראַנאַטע ביידע ברידער בולגאַטש, געהרגעט געוואָרן חיים אַסטראָווסקי, יאַן זאַטיקאָ, סטאַשעק פיעפרוש און דער קליינער לעט וואָס וואַסיל האָט זיין נאָמען ניט געקאַנט אַרויסרעדן. דערנאָך האָט עס גענומען שניידן גאַנצע ציילענווייז. עס איז געוואָרן אוממעגלעך צו האַלטן זיך ווייטער, און דאָן איז אויפֿגעשפרונגען נחום ראָטשיק, אַ לאַנגער מאַגערער יונגערמאַן וואָס האָט שטענדיק געשוויגן, און האָט אָן קאַמאַנדע זיך אַ וואָרף געטאָן פֿאַרויס, דאָס האָט אויפֿגעטרייסלט די צעדולטע סאַלדאַטן מיט אַ מאָל. דאָס געבראַכענע, געציינטע בערגל לינקס-צו, וואָס זיינע באַטאַרייען האָבן אָנגעפֿירט דעם כאָר פֿון שונאס אַרטילעריע, איז גענומען געוואָרן כמעט מיט די הוילע הענט, און זיינע פֿאַרטיידיקער האָט מען אויסגעוואָרגן ווי די קעץ, נאָר שפעטער האָט זיך אַרויסגעצייגט, אַז פֿון דער גאַנצער ראָטע זענען פֿאַרבליבן בלויז וואַסיל און נחום ראָטשיק. ראָטשיק איז נאָך דעם לאַנג געליגן אויף דער ערד און געבראַכן מיט דער גרינער גאַל, און נעבן אים האָט זיך געוואַלגערט זיין ביקס מיטן "פּריקלאָר" פֿאַרשמירט אין בלוט און מאַרד. ער איז נישט געווען פֿאַרווונדעט, און אַז וואַסיל האָט אים געפֿרעגט וואָס אים איז, האָט ער נישט געענטפֿערט.

אַז די נאַכט איז געקומען האָט מען פֿאַרלאָזן די גענומענע פּאַזיציע און זיך געצויגן צוריק. ווי אַזוי און פֿאַרוואָס דאָס איז געשען האָט וואַסיל נישט געוויסט, נאָר פֿון דאָן אָן האָט די אַרמיי זיך גענומען אַראָפּשיטן צוריק פֿון די בערג אַזוי ווי שטיינער: וואָס ווייטער אַלץ האַסטטיקער, אַלץ ווייניקער אין אַרדנונג, ביז לסוף איז מען געלאָפֿן – געלאָפֿן אָן אַפּשטעל, אָן אויפֿהער, טאָג און נאַכט נאַכאַנאַנד. וואַסיל האָט קיין פלעצער נישט דערקענט און יעדער אָרט איז פֿאַר אים געווען נײַ, און אַז מ'גייט "צוריק" האָט ער בלויז געהערט און געשפּירט. די בערג-קייט צוזאַמען מיטן ווינטער איז שוין לאַנג געבליבן הינטן, און אַרום-און-אַרום איז געווען אַ ברייטער

ענדלאָזער פליין און פֿרילינג אין פֿולן גאַנג, נאָר די אַרמיי איז אַלץ געלאָפֿן און געלאָפֿן. די אָפֿיצירן זענען געוואָרן ווילד, און האָבן געשלאָגן די סאָלדאַטן אָן אורזאָך און אָן רחמנות. עטלעכע מאָל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ קורצע צייט – די קאַנאַנען האָבן געשריגן, אַ פֿייערדיקער רעגן האָט געשמיסן די ערד, און מענטשן זענען געפֿאלן ווי פֿליגן – דערנאָך איז מען ווײַטער געלאָפֿן.

.ד

עמיצער האָט געזאָגט, אַז אין אַלץ זענען שולדיק די זשידעס. ווידער די ייִדן! קריסטוסן האָבן זיי פֿאַרקויפֿט, און ווײַסע חלה עסן זיי, און דערצו זענען זיי שולדיק אין אַלץ. אין וואָס? – "אין אַלץ"? וואָסיל האָט געקנייטשט דעם שטערן און געפֿילט כּעס אויף די ייִדן און נאָך אויף עמעצן. עס האָבן זיך באַוויזן עפעס בלעטלעך, געדרוקטע בלעטלעך אַזעלכע, וואָס עמעצער האָט געטיילט צווישן די סאָלדאַטן, און ווען מ'איז געשטאַנען אין די ביוואַקן האָבן זיך געקליבן רעדלעך אַרום די וואָס האָבן געקענט לייענען. מ'איז געשטאַנען, געהאַרכט און געשוויגן, – געשוויגן עפעס מאַדנע, נישט ווי מענטשן שוויגן. וואָסילן האָט אויך עמעצער געגעבן אַ בלעטל, ער האָט עס באַקוקט, באַטאַפט, אַריינגעלייגט אין בוזעס און געגאַנגען הערן וואָס מ'לייענט. ער האָט נישט פֿאַרשטאַנען אַ וואָרט, אויסער דעם אַז עס איז וועגן די זשידעס. ווי באַלד אַזוי, מוזן דאָך די יודן וויסן, האָט ער זיך גענווענדט צו נחוב ראַטשיקן :

– נאָ, טשיטאַי.

ראַטשיק האָט אַ קוק געטאָן אין בלעטל, געוואָרפֿן אַ צווייטן און מאַדנעם בליק אויף וואָסילן און גאַרנישט געזאָגט. ער האָט געוואָלט אַוועקוואַרפֿן דאָס פאַפּירל.

– וואָרף נישט – נישט דיינס! – איז וואָסיל געוואָרן אויפֿגערעגט. ער האָט עס באַהאַלטן אין בוזעס און אַרומגעגאַנגען אַ געשפּאַנטער. דערנאָך איז ער ווידער צוגעשטאַנען צו ראַטשיקן :

– וואָס שטייט דאָ געשריבן? ס'איז דאָך וועגן דיר! דאָ איז נחום אויך געוואָרן אין כּעס.

– נו, יא, וועגן מיר. אז איך בין א פֿאַררעטער, פֿאַרשטייסט? אז איך האָב פֿאַרראָטן, – נו, אז איך בין א שפּיאָן, אָט ווי יענער דײַטש וואָס מ'האַט אים געפֿאַקט מיט פּאַפּירלעך און דערשאָסן, פֿאַרשטייסט?

וואַסיל האָט זיך דערשראָקן, און דער שטערן האָט גענומען בײַ אים שוויצן. ער איז אַוועק פֿון נחומן אַ צעטומלטער, געטאַפט דאָס בלעטל און זיך געפֿילט פּאַסקודנע. אָט דער נחום מוז זײַן אַ שלעכטער מענטש – אַזאַ פעס אַרויסגעוויזן, און דערצו איז ער אַ שפּיאָן, אַליין געזאָגט, נאָר עפעס איז דאָ נישט גלאַטיק – אַזוי נישט קלאָר און נישט גלאַטיק, אז דער קאַפּ קנאַקט. טפֿו זאָל עס ווערן!

נאָך אַ לאַנגן לויפֿן איז מען ערגעץ געבליבן שטיין. דעם שונא האָט מען שוין עטלעכע טעג נישט געזען, קיין שיסעריי האָט מען נישט געהערט, מ'האַט נאָר געגראָבן טראַנשעען און זיך געגרייט צון עפעס. אין אַ וואָך אַרום האָט זיך עס ווידער אָנגעהויבן. עס האָט זיך אַרויסגעצײגט, אז דער שונא איז ערגעץ גאָר נאָענט; ער זיצט אויך הינטער טראַנשעען וואָס מיט יעדן טאָג רוקן זיי זיך נענטער און נענטער, אַזוי אז צײַטנווייז זעט מען קעפּ אַרויסשטעקן איבער דער ברוסטווערק. מ'האַט ווייניק געגעסן, נאָך ווייניקער געשלאָפֿן, און געשאָסן ערגעץ אַהין פֿון וואַנען קוילן זענען געקומען צוריק און געקלאַפט אין ערדענעם אָנשיט, געזשומעט איבער די קעפּ און מאַנכמאָל זיך אײַנגעגראָבן אין מענטשלעכע גופֿים. האָרט נעבן וואַסילן, בײַ זײַן לינקער זײַט, איז אַלע מאָל געלעגן נחום ראַטשיק. ער האָט קיין מאָל נישט גערעדט קײַן וואָרט, נאָר געלאָדן די ביקס און געשאָסן און געשאָסן, מעכאַניש און אומגעײלט. וואַסיל האָט אים נישט געקאָנט סובֿל זײַן, און צײַטענווייז האָט זיך אים געוואָלט אַ שטאָך טאָן אים פֿון הינטן מיטן באַיאָנעט. אײַן מאָל, ווען די שיסעריי איז געווען באַזונדערס פֿאַרבײַסן, האָט וואַסיל זיך פּלוצים דערפֿילט מאָדנע אומרויך. אויף אײַן אויגנבליק האָט ער זיך אומגעקוקט אויף ראַטשיקן און דערזען, אז יענער ליגט אין דער זעלבער פּאָזע וואָס פֿריער, אויפֿן בויך, און מיט דער ביקס אין האַנט, נאָר מיט אַ לאַך אין שטערן. עפעס האָט זיך מיט וואַסילן איבערגעריסן מיט אַ קנאַק. מיט בלינדן פעס האָט ער אַ שטויס געטאָן דעם טויטן גוף מיט אַ פֿוס און אים אָפּגעוואָרפֿן פֿון זיך אָן אַ זײַט. דערנאָך האָט ער גענומען שיקן קוילן אַריבער דער ברוסטווערק אײַנע נאָך דער צווייטער, אָן אַכט און אָן טאָלק, און

דערביי אַרויסגעשטעלט דעם קאַפּ אונטערן געדיכטן בלייַערנעם
האַגל וואָס האָט געקלאַפט אַרום אים.

יענע נאָכט האָט ער לאַנג נישט געקאָנט שלאָפֿן. ער האָט זיך
געוואָרפֿן פֿון איין זייט אויף דער צווייטער און געפֿלוקט אין דער
שטיל. איין מאָל איז ער אויפֿגעשפרונגען אין כּעס און זיך געלאָזן
ערגעץ לויפֿן, נאָר אין וועג זיך דערמאָנט אַז ראַטשיק איז טויט, און
מיט פֿאַרדרוס און שאַרפֿער חרטה זיך אַראָפּגעלאָזן צוריק אויף זיין
געלעגער. זשידעס – פֿאַררעטער – קריסטוסן פֿאַרקויפֿט –
פֿאַרהאַנדלט פֿאַר אַ גאַרנישט!

און שוין אין שלאָף האָט ער געקריצט מיט די ציינער און געריסן פֿון
זיך דאָס פֿלייש.

ה.

פֿאַרטאָג האָט וואָסיל פּלוצעם זיך אויפֿגעזעצט אויף זיין האַרטן
געלעגער אונטערן פֿרייען הימל. אַ קאַלטער שוויס האָט באַשלאָגן
זיין גאַנצן קערפּער. די ציינער האָבן געקלאַפט אַ צייל אָן אַ צייל, און
די אויגן, קיילעכיק און אויפֿגעריסן, האָבן ניריק געשטאָכן דעם
בלינדן חושך. ווער איז דאָ געווען?

ס'איז געווען שטאַרק פֿינצטער און מוראדיק שטיל, נאָר ער האָט
נאָך געהערט דעם שאַרף פֿון די ריזיקע פֿליגל און געשפּירט די קעלט
פֿונעם שוואַרצן מאַנטל, וואָס האָט מיטן זוים זיין פנים באַרירט.
עמעצער איז ווי אַ פֿראַסט אַריבער איבערן לאַגער, און דער לאַגער
איז געבליבן שטום און פֿאַרגליווערט, אַן אָפֿענער קבר פֿון טויזנטער
פּגרים, געטראָפֿן אין שלאָף, און געטראָגן אין האַרצן. ווער איז דאָ
געווען? ווער איז דאָ געווען? –

בייטאָג האָט מען געהרגעט דעם פֿאַרוטשיק מוראַטאָו פֿון פֿערטן
באַטאַליאָן, יעניסייער פּאַלק. דאָס איז געווען אַ מענטש מיט אַ פנים
פֿון פֿאַרמעט, אַ כּעסן און אַ שלעכטער, און די קויל וואָס האָט
דורכגעבראַכן זיין נאָזביין צווישן די אויגן איז געקומען פֿון זיין
אייגענעם באַטאַליאָן. אַז מ'האַט געפֿרעגט "ווער"? האָט דער
באַטאַליאָן נישט געענטפֿערט, אַז מ'האַט געסטראַשעט צו
באַשטראָפֿן אַלעמען האָט מען ניט געענטפֿערט, אַז מ'האַט געהייסן

אָוועקגעבן דאָס געווער האָט מען נישט געענטפֿערט. מ'האָט אויסגעשטעלט געגן דעם באַטאַליאָן די איבעריקע טיילן פֿון פּאָלק, נאָר אויף די קאַמאַנדע "פּלי!" האָט דער גאַנצער פּאָלק ווי איין מענטש אַראָפּגעלאָזן די ביקסן צו די פֿיס. דאָן האָט מען געבראַכט אַן אַנדער פּאָלק, און נאָך אַ שיסערייַ פֿון צען מינוטן איז פֿון צעבונטעוועטן באַטאַליאָן קיינער נישט געבליבן.

אויף מאָרגן האָט מען צוויי אָפֿיצירן צעהאַקט אויף שטיקער, און אין דרייַ טעג אַרום האָבן זיך צוויי קאָוואַלעריסטן צעשלאָגן, און אין גיכן האָט זיך אַ גאַנצער פּאָלק צעשפּאַלטן אויף צוויי צדדים און געשניטן איינער דעם צווייטן ביז פֿון זיי אַלעמען איז געבליבן אַ קליין הייפֿל מענטשן אויף די פֿיס.

דאָן האָבן זיך אין דער אַרמיי באַוויזן עפעס מענטשלעך אין ציווילע קליידער, און ווידער האָט מען גענומען טיילן בלעטלעך, און די אָפֿיצירן האָבן אונטערגעהאַלטן, און אָן לאַנגע דרשות, נאָר ווי געהובעלט פֿלעקער און געהאַקט אין די קעפֿ: זשידעס – פֿאַררעטער – שולדיק אין אלץ.

ווידער האָט עמעץ וואַסילן געגעבן אַ בלעטל, נאָר דאָס מאָל האָט ער נישט גענומען. ער האָט אַרויסגעשלעפט פֿון בוזעם, מיט ליבשאַפֿט און דרך-אַרץ, ווי אַ קמיע, אַ שטיקל פּאַפּיר, צעקנייטשט, אַנגעריסן, פֿאַרשמאַלצן, און פֿאַרפֿלעקט מיט בלוט – און געוויזן: ער האָט, און געדענקט. דער פֿאַרטיילער, אַ מאָגער מענטשל מיט אַ זאַמדקאָלירענער באָרד, האָט צוגעמאַכט איינס פֿון זיינע קליינע אייגלעך און מיטן צווייטן אַנגעקוקט אַ וויילע דעם נידעריקן, ברייטבייניקן סאַלדאַט מיטן קורצן דיקן האַלדז און די האַלב-אַרויסגעקראַכענע גרויע און וואַסערדיקע אויגן – דערנאָך האָט ער אים פֿריינדלעך אַנגעקלאַפט אין פלייצע און איז אָוועק מיט אַ מאָדנעם שמייכל אויף די ליפּן.

די ייִדישע סאַלדאַטן זענען ערגעץ פֿאַרשוונדן: מ'האָט זיי אומבאַמערקט געזאַמלט און אָוועקגעשיקט פֿון דאַנען, קיינער האָט נישט געוויסט ווהין. דערפֿון האָבן זיך אַלע דערפֿילט פֿרייער און היימישער, און כאַטש די פֿעלקער זענען געווען פֿאַרשידן, איז די דעה געווען איינע. דער פֿרעמדער, דער פֿרעמדער איז אָוועק!

דערנאך האָט עמעצער אַרויסגעלאָזן אַ וואָרט: "די ייִדישע מלוכה".

1.

דאָס איז געווען דער לעצטער שטאַנד, און ווען דער איז געבראַכן געוואָרן, האָט מען זיך מער אין ערגעץ נישט אָפּגעשטעלט. מ'איז געלאָפֿן ווי חיות אין אַ שרֶפֶה אין סטעפּ – געמישטע מינים, איינציקווייז אָדער גרופֿנווייז, אָן קאָמאַנדירן און אָן אַ סדר, נאָר אין טויטשרעק זיך געוואָרפֿן אין יעדן דורכגאַנג וואָס דער שונא האָט געלאָזן פֿריי. נישט אַלע האָבן געהאַט געווער, און אויף קיינעם זענען די קליידער נישט געווען גאַנץ, און דאָס וועט איז געזעסן ווי אַ הויט אויף די נישט-געוואָשענע לייבער, און די זומערדיקע זון האָט געבאַקן מיט רציחה, און עסן האָט מען געגעסן ווען מ'האַט געפֿונען וואָס צו רויבן. אין די שטעט האָט מען שוין געהערט דאָס היימישע לשון, און אַרום האָבן זיך געשפּרייט די היימישע פֿעלדער, נאָר געווען זענען זיי נישט צו דערקענען, ווייל דאָס פֿאַראַיאָריקע ברויט האָט געפֿוילט איינגעטראָטן אין דער ערד, און דאָס לאַנד איז געליגן טרוקן און גרוי און צעלעכערט, ווי דער פּגר פֿון אַ פֿאַרצוקטן אָקס, אין וועלכן וועלף האָבן זיך געגראָבן און דאָס אינגעווייד אַרויסגעפֿרעסן.

און בעת די חיילות אונטן האָבן געפּוּזעט איבער דער ערד ווי נעסטן גרויע ווערעס, האָבן שאַרעס שוואַרצע ראָבן געשוועבט איבער זייערע קעפּ און געקראַקעט טרוקן און דראָבנע, ווי מ'רייסט צעפֿוילטע לייזענט, און געדרייט זיך אין פֿאַרפּלאַנטערטע קרייזן, און געוואָרט אויף דאָס זייעריקע – און געוואָרט אויף דאָס זייעריקע.

צווישן קאָלאָוו און זשאַדיצא האָבן די פֿאַרהונגערטע און צערייצטע לעגיאָנען אָנגעיאָגט גרויסע מחנות ייִדן וואָס מ'האַט אַרויסגעיאָגט פֿון די גרענעץ-שטעט, מיט זייערע ווייבער און קינדער, מיט קראַנקע און געפּעק. עמעצער האָט געזאָגט: "בעי!" – קורץ און פֿאַרדרומפּן, ווי דער ווייטער ב-בּוך פֿון אַ האַרמאַט. וואָסיל האָט זיך תּחלת צוריקגעהאַלטן, נאָר די קוויטשיקע געשרייען פֿון די ווייבער און קינדער און דער העסלעכער שרעק פֿון די מענער מיט די לאַנגע פּאות און צעפֿאַכטע קאָפּאַטעס האָבן אים אַזוי צערייצט, אַז ער האָט זיך אַריינגעשניטן אין די מחנה ווי אַ צעווילדערטער אָקס. זיי האָבן

געקראָגן דעם חסד פֿון שנעלקייט: די אַרמיי איז אַריבער איבער זיי
ווי אַ סטאַדע גאַלאַפּירענדע פֿערד.

— די ייִדישע מלוכה!

דער אויסרוף איז מיטאַמאַל אַרויפֿגעפֿלויגן אין דער הויך און ווי אַ
דונער איבערן הימל זיך איבערגעקייקלט איבער די ווילדע לעגיאָנען,
זיך אַריבערגעוואָרפֿן אין די דערפֿער, אין די שטעט און דערגרייכט
די פֿאַרבאָרגענסטע ווינקלען פֿון לאַנד. די אַרמיי האָט זיך אַ וואָרף
געטאָן אויף די געגנט מיט בראַנד און שווערד. ביינאַכט האָבן
ברענענדע שטעט באַלויכטן זייער וועג, און בייטאָג האָט דער רויך
פֿאַרהויכט די זון און דעם הימל און אין וואַטענע קנוילן זיך
געקייקלט איבער דער ערד, און דערשטיקטע ראָבן זענען צייטענווייז
געפֿאַלן צווישן די רייען און אויף די קעפֿ פֿון די סאָלדאַטן. עס האָבן
געברענט זיקאָוו, פּאַטאַפּנאָ, כאַלאַדנע, סטאַרי-יוג, שעליובקאַ; עס
זענען אָפּגעווישט געוואָרן פֿון דער ערד אַסטראָגאָריע, סאַוואַ, ריקאַ,
ביעלאָזיע-קירילאַ און סטופּניק; ס'איז אַוועק מיטן רויך די ייִדישע
וועבער-שטאָט ביעלאָפּריאַזשאַ, עס האָט געפֿלאַקערט ווי אַ
שייטערהויפֿן דער ווינאָקורער וואַלד, וווּ דרייסיק טויזנט יידן האָבן
געזוכט שוץ און באַהאַלטעניש, און דריי טאָג נאָכאַנאַנד האָבן
ביטערע געשרייען, ווי בייזע, גיפֿטיקע גאַזן, זיך געהויבן פֿון וואַלד
און זיך געשפּרייט איבער דער אומגעגנט. די ביסטערע אָבער שמאַלע
סיניעוואָדקאַ איז אַ ביסל נידעריקער פֿון ליוצין אין גאַנצן
פֿאַרשטאָפּט געוואָרן פֿון מענטשלעכע גופֿים און האָט פֿאַרפֿלייצט די
פֿלאַכע פֿעלדער. אויף די חורבות פֿון דאָבראַסלאַוואַ איז געזעסן אַ
משוגענער, דער איינציקער וואָס איז געבליבן פֿון דער שטאָט, און
געבילט ווי אַ הונט.

די חיילות זענען געוואַקסן. דער פּויער האָט פֿאַרלאָזן דאָס דאָרף,
דער בירגער האָט אַוועקגעוואָרפֿן די שטאָט, גלחים מיט איקאָנעס
און צלמים אין די הענט האָבן געפֿירט פּראָצעסיעס איבער די
דערפֿער און פֿרום און באַגייסטערט געבענטשט דאָס פֿאַלק, און "די
ייִדישע מלוכה" איז געווען דאָס וואָרט. די יידן אליין האָבן
איינגעזען, אַז זייער לעצטע שטונדע האָט געשלאָגן — די סאַמע
לעצטע, און ווער עס איז געבליבן לעבן איז געלאָפֿן שטאַרבן צווישן
יידן, אין דער גרויסער שטאָט מאַליאַסי, דעם גרעסטן און עלטסטן

צענטער אין לאַנד, אַ מקום-תורה פֿון פֿערצענטן יאָרהונדערט אָן, אַ שטאָט מיט אַלטע שולן און גרויסע ישיבֿות, מיט רבנים און געלערנטע פֿון היינטיקער צייט, מיט יחוס פֿון לומדישן און סוחרישן שטאַנד. דאָ האָט מען געפֿאַסט תעניתים בצבור, זיך מתודה געווען אויף חטאים, געבעטן מחילה פֿון שונאים און גוטע פֿריינט. עלטערע מענטשן האָבן געזאָגט תהלים און סליחות און מעבר-יבוק, יונגערע האָבן געברענט תבואות און קליידער, געהאַקט מעבל און אַלערליי חפֿצים, געבראַכן און פֿאַרניכטעט זאַכן וואָס האָבן געקענט ברענגען נוצן דער אָנקומענדיקער אַרמיי. און זי איז געקומען. געקומען פֿון אַלע זייטן, פֿון אַלע זייטן אָנגעצונדן די שטאָט און זיך אַריינגעגאָסן אין די גאַסן. יונגעלייט האָבן געפרוּווט זיך שטעלן אַנטקעגן און זענען אַרויס מיט רעוואָלוציערן אין די הענט. די רעוואָלוציערן האָבן געפישטשעט ווי קינדערשע ראָדביקסלעך, די סאַלדאַטן האָבן געענטפֿערט מיט אַ דונער פֿון געלעכטער, און האָבן די יונגע לייט געצויגן די אָדערן איינציקווייז און געבראַכן זייערע ביינער וווּ מ'האַט זיי געטראָפֿן און די ווייבער אַרויסגעשלעפט אין מאַרק.

ז.

אין קורצער, קיילעכיקער קלאַפּ מיטן פֿויסט, און דער שלאָס איז אָפּגעשפרונגען, און די טיר האָט זיך געעפֿנט.

וואַסיל האָט שוין צוויי מעת-לעת נישט געגעסן און נישט געשלאָפֿן. זיין הויט האָט געברענט אין טרוקענער היץ, זיינע ביינער זענען געווען ווי שלעכט צוזאַמענגעפאַסט, די אויגן אָנגעגאָסן מיט בלוט, און דאָס געזיכט ביז אונטער זיי פֿאַרוואַקסן מיט קליינע, פֿלאַקס-ווייסע הערעלעך.

עסן! – האָט ער הייזעריק אַרויסגעכריפעט.

קיינער האָט נישט געענטפֿערט. ביים טיש איז געשטאַנען אַ לאַנגער ייִד אין אַ שוואַרצער ראָק, מיט שוואַרצע באָרד און פאות און כמאַרנע אויגן. ער האָט צונויפֿגעדריקט די ליפּן און פֿאַראַקשנט געשוויגן. וואַסיל האָט מיט פֿעס געמאַכט אַ טריט פֿאַרויס און נאָכאַמאָל געזאָגט:

– עסן!

נאָר אַרויסגעקומען איז עס מיט אַ טאָן נידעריקער. נעבן אַ פֿענצטער האָט ער דערזען נאָך אַ פֿיגור. אַ יונגע פֿרוי, אין ווייסן, מיט אַ שוואַרצע קאָפּ האָר. צוויי גרויסע אויגן – קיינמאל נישט געזען אַזעלכע גרויסע אויגן! – האָבן געקוקט אויף אים און אַריבער, און דער קוק פֿון די אויגן איז געווען אַזעלכער, אַז וואַסיל האָט אויף אַ רגע אַ הויב געטאָן אַ האַנט צו פֿארשטעלן זיינע. ער האָט דערפֿילט, אַז זיינע קני ציטערן און אַז ער גייט אָפּ, ווי נאָך אַ פֿראַסט. וואָס איז דאָס פֿאַר אַ פֿרוי? וואָס זענען עס פֿאַר מענטשן? גאָט! – צו וואָס, צו וואָס האָבן זיי געדאַרפֿט פֿאַרקויפֿן קריסטוסן! און דערצו זענען זיי שולדיק אין אַלץ – ראַטשיק אַליין געזאָגט – אַז מענטשן האַלטן אין איין שווייגן, און קוקן קוקט מען אַלעמאַל ערגעץ אַריבער, אין אַל די שוואַרץ יאָר, און וואָס זענען זיי אויסן מיט דעם אַלץ! – און ער האָט זיך אָנגעכאַפט ביים קאָפּ מיט ביידע הענט.

ער האָט עפעס דערפֿילט – און זיך אומגעקוקט. דער ייד איז געשטאַנען נעבן אים, טויט-בלאַס און מיט שנאה אין זיינע אויגן. אַ וויילע האָט וואַסיל געקוקט שטומפֿיק. און פֿלוצים האָט ער אָנגעכאַפט די שוואַרצע באָרד און זי אַ ריס געטאָן מיט רציחה.

אַ ווייסע פֿיגור האָט זיך אַריינגעשליידערט צווישן זיי. אָבער דער כּעס האָט אים שוין געשווינדלט דעם קאָפּ און געשרפֿעט זיין האַלדז. ער האָט אַ ריס געטון די ווייסע פֿיגור מיט איין האַנט. טר-ר-ר! אַ לאַנגער פֿאַס האָט זיך אַרויסגעשיילט פֿונם קלייד מיטן העמד צוזאַמען און געבליבן הענגען פֿאַרן אונטערשטן זוים. עס האָט געגעבן אַ פֿינקל אין זיינע אויגן צום בלינד ווערן. אַ האַלבע ברוסט, אַ געטאַקטע זייט, אַ פֿולע קיילעכדיקע היפֿט – אַלס בלענד-ווייס און פּוכקע, ווי ווייסע חלה. צום טיייל – אַט די זשידעס זענען אינגאַנצן געמאַכט פֿון ווייסער חלה! אַ קאַכיקער שטראָם האָט אַ ברי געטאָן זיין גאַנצן קערפּער פֿון אויבן ביז אַראָפּ, די האַנט איז אויפֿגעפֿלויגן ווי אַ שפּרינג-פֿעדער און זיך אַריינגעשאָסן אין ריס.

אַ האַנט האָט אָנגעכאַפט זיין האַלדז און זיך איינגעקלאַמערט אין פֿלייש. ער האָט לאַנגזאַם אומגעדרייט דעם קאָפּ צום יידן און געקוקט אַ וויילע מיט פֿאַרשמעלערטע אויגן און אויסגעשצירעטע ציין, נישט אַראָפּוואַרפֿענדיק די יונגעלש-שוואַכע פֿיגור פֿון זיין קורצן האַלדז. דערנאָך האָט ער אויפֿגעהויבן די אַקסלען, זיך

אויסגעבויגן שטייף און קיילעכיק ווי אַ ראָד, אָנגענומען דעם ייִדן מיט ביידע הענט פֿאַר די פֿיס, אים אויפֿגעהויבן אין דער הויך און אַ האַק געטאָן מיטן רוקן אָן שאַרף פֿון טיש.

און אַוועקגעוואָרפֿן ווי אַ צעבראָכענעם שטעקן.

אַ קליינער קרעכץ פֿון מאַן און אַ שניידיק געשריי פֿון דער פֿרוי. נאָר ער איז שוין געווען אויף איר. ער האָט זי צוגעדריקט צו דער ערד און געריסן די קליידער צוזאַמען מיטן פֿלייש. איצט איז זי געוואָרן העסלעך, דאָס פנים פֿלעקיק רויט, רויט דער שפיץ פֿון דער נאָז, און די האַר צעפּאַטלט און אויף די אויגן. "מכשפה!" האָט ער אַ קריץ געטאָן מיט די ציינער, אָנגעכאַפט איר נאָז און אַ דריי געטאָן ווי אַ שרייפֿל. זי האָט אַרויסגעלאָזן אַ קוויטש – קורץ, מעכאַניש און צו הויך, ווי דער פֿייף פֿון אַ לאַקאַמאַטיוו. דער קוויטש האָט אים אַ שטאָך געטאָן אין מאַרד און אינגאַנצן ווילד געמאַכט. ער האָט זי אָנגעכאַפט ביים האַלדז און פֿאַרשטיקט.

נעבן זיינע אויגן האָט געציטערט אַ ווייסע אַקסל, אויף וועלכן עס איז געזעסן אַ פֿולער, קיילעכיק טראָפֿן פֿריש און גלאַנציק בלוט. זיינע נאָזלעפל האָבן זיך באַוועגט, ווי פֿליגל. די ציין האָבן זיך צונויפֿגעשצימעט און גענומען זיך שאַרפֿן און פלוצים האָבן זיי זיך פֿאַנאַנדערגענומען און זיך איינגעשניטן טיף אין ס'ווייסע פֿלייש.

— — — ווייסע חלה האָט דעם טעם פֿון שטייפֿן, זאַפֿטיקן פּאָמעראַנץ. דער זאַפֿט איז וואַרעם, דער זאַפֿט איז הייס, און וואָס מער מיזויגט מער ברענט דער דאָרשט. דער זאַפֿט איז שאַרף און געדיכט, און מאַדנע געווירצט, און זייער מאַדנע געווירצט.

דאָס איז געווען, ווי פֿליען אין אַ שליטן פֿון אַ הויכן באַרג אַראָפּ, אַראָפּ. דאָס איז געווען, ווי טרינקן זיך אין שאַרפֿן ברענענדיקן ספירט, דאָס איז געווען – ביידע.

אין אַ קרייז, אין אַ קרייז זענען די זאַפֿטן פֿון לעבן געגאַנגען פֿון קערפער צו קערפער – פֿון איינעם אין צווייטן, פֿון צווייטן אין ערשטן – אין אַ קרייז, אין אַ קרייז.

זײַלן רויך און זײַלן פֿלאַם האָבן געשטיגן צום הימל פֿון דער גאַנצער שטאָט. שעהען האָט געבראַכט דאָס פֿײַער אויפֿן גרויסן מזבח. די געשרײַען פֿון די קרבנות – לאַנגע, געצויגענע, ענדלאַזע – זענען געווען זיס אין די אויערן פֿון אַ גאָט אַזוי אייביק ווי דער אייביקער גאָט. און די צאַרטע טײַלן, שענקל און ברוסט, האָט געקראָגן דער כּהן.

באַאַרבעט און צוגעגרייט פֿון מירל שײַנהויט הירשאַן, נח מילער, לעאָנאַרד פּראָגער און רפֿאַל פֿינקל.

Copyright © 2001 Noyekh Miller and Leonard Prager
All Rights Reserved